

**EUROPA IDENTITĂȚII CREȘTINE,
PROVOCĂRILE ISLAMULUI ȘI MIGRAȚIA
CONFLICTUALITĂȚII**

**THE EUROPE OF CHRISTIAN IDENTITY,
ISLAM CHALLENGES AND CONFLICT MIGRATION**

*Prof. univ. dr. Anghel ANDREESCU**

*Pr. drd. Lucian GRIGORE***

Rezumat: Cercetarea valențelor spirituale pe care le teaurizează spațiul european, în contextul actualei crize a emigrării, reprezintă o condiție fundamentală a cunoașterii, înțelegerii și diagnosticării situației nou create în Europa acestor zile. Contextul, motivațiile și factorii favorizanți ai acestui proces, fizionomia unei societăți multiculturale surprinse de efectele globalizării și secularizării, dar și de conflictualități interne, sunt capitolele necesare identificării și elaborării unor strategii de reconciliere a contrariilor, de configurare a unor platforme de conlocuire amiabilă și de reflecție asupra cadrului juridic necesar conviețuirii.

Cuvinte-cheie: cultură creștină, specific plurivalent, religie-politică, globalizare, rădăcini creștine, islam, enclavizat, stabilitate, câmp civilizațional, simboluri identitare.

Abstract: The research of spiritual dimensions held in the European space in the context of the current migration crisis represents a fundamental requirement for knowing, understanding and diagnosing the newly created circumstances in nowadays Europe. The context, motivations and favoring factors that help this process, the traits of a multicultural society surprised by both the effects of globalization and secularization, and internal conflicts, are the necessary chapters that need to be defined in order to identify and create a strategy of reconciliation of contrary beliefs, of devising platforms of living together amiably and of reflecting upon the necessary legal framework for living together.

Keywords: Christian culture, pluralism, religion-politics, globalization, Christian roots, Islam, enclave, stability, civilization area, identity symbols.

* General (Chestor de Poliție în rezervă), Prof. univ. dr. [https://ro.wikipedia.org/wiki/-Anghel Andreescu](https://ro.wikipedia.org/wiki/-Anghel_Andreescu)

** Fost Președinte al Consistoriului Eparhial - Argeș; doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Introducere

Dialectica discursului comunitar precum și spiritul secularizant caracteristic erei postmodernității ezită să se pronunțe categoric asupra influenței creștinismului în Europa, lăsând deschisă - în numele nediscriminării - o anumită interrogație de principiu, căreia nu dorește să-i opună nici un răspuns categoric: „Cultura creștină se află la rădăcina culturii europene, sau cultura europeană a inspirat creștinismul în întreaga sa diversitate de astăzi?” Dacă Europa se caracterizează printr-o sesizabilă identitate creștină, aceasta categoric nu poate lăsa loc îndoielii. A recunoaște acest aspect nu poate avea vreun rol discriminatoriu, ci unul de strictă evaluare socio-culturală. Fundamentul creștin al construcției europene este vizibil nu doar în orizontul de afirmare al catedralelor occidentale, ci cu mult mai mult în natura profund religioasă a unor importante comunități practice, din Europa de Vest, Europa Meridională sau de Est – care la rândul lor au dreptul la nediscriminare - și care dovedesc prin opțiunea culturală o ferventă apartenență creștină. Sub presiunea efectelor globalizării, precum și sub influența relativizării culturilor, a religiilor, a caracteristicilor etnice, acest aspect identitar pare să nu mai constituie un pol determinant al profilului european, confruntat agresiv cu alte forme de cultură și de religie care mută în miezul profund european, în „Mittelpunkt-ul” condiției creștine, caracteristicile unui Orient Mijlociu în plină radicalizare.

Un posibil răspuns privitor la influența culturii creștine în Europa pleacă de la motivul îmbinării elementelor specificității culturale grecești cu elementele preponderent creștine pe care o astfel de cultură reușește să le transmită Occidentului. Întrepătrunderea acestor elemente ar reprezenta, în viziunea profesorului Sylvain Gougenheim¹, factorul determinant al edificiului european modern, teză în jurul căreia va construi o lucrare privitoare la rădăcinile grecești ale Europei creștine, publicată sub titlul *Aristotel la muntele Saint-Michel*². Abordând o arie extinsă a istoriei mentalităților, Gougenheim epuizează parcursul cultural de la Bizanțul moștenitor al antichității grecești către Europa creștină de astăzi, arătând că teologia bizantină și creștinismul siriac au tradus pentru lumea occidentală a Evului Mediu esența unei culturi grecești veritabile, care a utilizat drept liant al particularităților popoarelor și limbilor europene valențele

¹ Sylvain Gougenheim este un istoric francez, profesor universitar la ENS Fontenay-Saint-Cloud, doctor al Universității din Paris - X Nanterre.

² v. ediția în limba franceză: Sylvain Gougenheim, *Aristote au Mont Saint -Michel. Les racines grecques de l'Europe chrétienne*, Éditions du Seuil, coll. "L'Univers Historique", 280 pages, Paris, 2008.

integratoare ale universului creștin³. Dincolo de a satisface întrutotul prin acest răspuns, dizertația privitoare la rădăcinile grecești ale Europei creștine este valoroasă prin aceea că face referire la natura unor schimburi culturale dintre creștinătate și islam, care au contribuit la consolidarea culturii europene. Cartea a înregistrat o largă popularitate, în același timp, însă, a deschis capitolul unor controverse, fiind considerată de anumite cercuri specializate ca o teză părtinitoare filierei grecești⁴.

Ne propunem să cercetăm în ce măsură factorul religios reprezintă un pericol pentru Europa, sau dimpotrivă, în ce măsură reprezintă un factor de stabilitate și de integritate socială și culturală.

Contextul actualei crize a emigrării

Extinderea Uniunii Europene către fostul bloc sovietic, criza ucraineană, deschiderea unor noi capitole de negociere privind aderarea unor state situate dincolo de limita geografică europeană, precum și atractivitatea reprezentată de facilitățile modernității civilizației europene sunt tot atâtea aspecte care vulnerabilizează spațiul european, transformându-l în teritoriul tuturor specificităților și posibilităților. Turcia a început negocierile preliminare de aderare la Uniunea Europeană în anul 2005, integrarea întârzie, însă, din cauza multor reforme politice, economice și sociale care trebuie întreprinse de acest stat. Acordarea statutului de candidată la aderare unei țări care - atât prin specificul cultural cât și prin identitate religioasă - se află dincolo de axa naturală a platoului geopolitic european, constituie o asumare responsabilă a unor criterii privind stabilitatea și securitatea zonei. Prin avansarea acestei propuneri de negociere a aderării Turciei, Europa creștină dovedește o totală deschidere spre valori spirituale care aparțin altor importante religii, fapt reflectat și în dezbaterile privind redactarea Constituției europene. În temeiul aceluiași recurs la nediscriminare, propunerile formulate încă din 2002 privind includerea referirii la Dumnezeu în textul constituției europene au fost ocolite.

Tratatul care instituie Constituția Europeană (TCE), semnat în 2004 de către reprezentanții Statelor Membre, abia după 2006 a fost ratificat de către Austria,

³ v. ediția în limba română, Sylvain Gougenheim, *Aristotel la muntele Saint-Michel*, Colecția Byzantium, Ed. Nemira, București, 2011.

⁴ Pieter A.M. Seuren - profesor emerit de Lingvistică și filosofia limbajului la Universitatea Radboud, Nijmegen, cercetător la Institutul Max Planck pentru Psihologvistică - îl acuză pe Gougenheim că falsifică datele istoriei. Vezi Pieter A.M. Seuren "Professor Gougenheim's falsification of history" publicat în 2009, ultima modificare 17. 06. 2014. <http://www.mpi.nl/people/seuren-pieter/seuren-against-gougenheim/professor-gougenheim-falsification-of-history>

Belgia, Cipru, Estonia, Germania, Grecia, Ungaria, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Slovacia, Slovenia și Spania. Textul Constituției Europene, în accepțiunea sa de cadru normativ democratic care să răspundă provocărilor reprezentate de schimbările tot mai accentuate ale societății europene, precum și de mutațiile reprezentate de circulația globală a persoanelor, valorilor și bunurilor, va exclude ideea de a asocia identitatea europeană culturii creștine, tocmai pentru a păstra echidistanța specifică față de oricare alte religii pretendente pe care le-ar putea presupune extinderea granițelor europene către Asia de Sud-Vest. În spiritul acestei neutralități religioase, legiuitorul va prefera să specifice principiile menite să consolideze drepturile omului pe teritoriul Uniunii, propunându-și să creeze platforme transparente de dialog, de cooperare și de recunoaștere reciprocă, precum și mecanismele de fluidizare a proceselor de luare a deciziilor în cadrul spațiului comunitar.

La finele lunii august 2006, în urma întâlnirii cu papa Benedict al XVI-lea, cancelarul german Angela Merkel a declarat pentru *The Guardian* că intenționează să redeschidă dezbaterile privitoare la alcătuirea unei noi versiuni a Constituției europene în conținutul căreia și-ar dori să prevaleze referirea la «valorile creștine» ale Europei. În dialogul purtat cu suveranul pontif s-a pus în evidență criteriul apărării libertăților religioase și s-a accentuat rolul Europei în lume⁵. Inițiativa unor state catolice precum Polonia și Vaticanul de a introduce în textul constituțional comunitar referirea la „rădăcinile creștine” ale Europei, a fost respinsă tocmai pentru a nu leza și îndepărta țări majoritar musulmane. Încercarea de a introduce mențiuni privitoare la Dumnezeu sau la creștinism a întâmpinat o puternică rezistență din partea oficialilor care au reprezentat Franța, Marea Britanie, Suedia și Danemarca. Aceștia și-au exprimat îngrijorarea că astfel de referiri ar îndepărta de secularism și ar antagoniza țări candidate precum Turcia care este majoritar musulmană. Înălții oficiali europeni, în urma consultațiilor cu reprezentanții religiilor creștină, islamică și iudaică, au concluzionat să restrângă orice fel de formulări cu caracter religios substituindu-le cu referiri la moștenirea culturală europeană și la valori de inspirație umanistă precum „demnitatea umană”⁶.

Politicile privind integrarea și unificarea europeană care presupun extinderea granițelor Europei către culturi și popoare situate în dinamica identitară a

⁵ Nicholas Watt, „Merkel backs more Christian EU constitution”. În: *The Guardian*, 29 aug. 2006, disponibil la <http://www.theguardian.com/world/2006/aug/29/germany.eu>

⁶ Laura Cernahoschi, „Dumnezeu, scos de Merkel din Constitutia UE”. În *Cotidianul*, 17 mai 2007, <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1076560-dumnezeu-scos-merkel-din-constitutia.htm>, v. și http://arhiva.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles/displayArticle/article-ID_10273/Dumnezeu-scos-de-Merkel-din-Constitutia-UE.html

Orientului Mijlociu, incorporate islamului și provocărilor islamice, dincolo de a oferi avantajele strategice ale poziționării geografice, ridică Europei unele probleme de acomodare la contextul religios islamic. Este greu de conceput o Europă întemeiată pe libera circulație a bunurilor, pe libera circulație a persoanelor și lucrătorilor, pe libera circulație a serviciilor și a capitalurilor, fără a avea în vedere specificul cultural și religios al popoarelor și comunităților care o compun.

În logica unui complex de soluții negociate referitoare la efortul de integrare a unor noi state în spațiul european, apar evenimente noi, concurente, care pun Europa în stare de alertă privind criteriile de adoptare a noi actanți în spațiul său de administrare. Pe fondul extinderii ariei atrocităților comise în Orientul Mijlociu de către Statul Islamic ISIS, sau pe fondul violențelor extreme cărora le cad victime grupuri masive ale unor comunități civile în state din Africa, tabloul actualei crize a emigrării dinspre Orient și dinspre Africa spre Occident a populațiilor dislocate din arealul lor istoric, este unul dezolant. Situația imigrării apare deosebit de riscantă nu doar pentru perspectiva posibilei alinieri a identității culturale europene la rigorile islamului radical, cât mai ales pentru perspectiva instabilității apărute mai ales la nivelul ordinii publice și sociale, escaladate pe fondul fanatismului religios.

Uniunea Europeană, având precedentul unor exerciții de mare dificultate întâmpinate de societatea franceză și de societatea britanică în procesul de „integrare” a populațiilor islamice enclavizate, face eforturi de relocare, distribuire și integrare a maselor de emigranți care au trecut și trec încă mai departe de barierele artificiale ale Uniunii, penetrând nedisciplinat și ilegal, dar în același timp argumentat credibil, Zona Europeană Schengen la granițele căreia Bulgaria, Cipru, Croația și România așteaptă pe mai departe disciplinat-politic să iasă din spațiul de restricție.

Miza migrației islamice luată în calcul pentru revigorarea demografică germană, scandinavă, sau a altor arii europene șubrezite de deficitul indicilor de natalitate situați sub nivelul indicilor de mortalitate, constituie o ofertă nu tocmai sigură. Efortul integrării va fi evaluat în funcție de suma riscurilor raportată la costurile de eliminare a acestora.

Când vorbim despre mulțimile de emigranți care traversează zona de liberă-trecere europeană nu putem considera apriori că avem de-a face cu o masă de musulmani exclusiv radicali, în măsură să arunce în aer în orice moment liniștea socială europeană. Putem avea însă precauția de a cerceta riguros în ce măsură se pot camufla în interiorul acestor mulțimi de oameni grupări islamice criminale, teroriste, militarizate, care să aibă misiuni și ținte precise în Europa.

Trebuie avut în vedere că astfel de grupări de „emigranți sub acoperire” își pot găsi deghizarea perfectă în masa eterogenă de emigranți credibili, și pot avea pe

mai departe un veritabil sprijin logistic alocat de către componente informale ale unor comunități islamice deja instalate în Occident cu ani în urmă. După toate semnalmentele specificității lor, enclavele islamice radicale, consolidate în inima sau la periferia unor importante orașe europene, nu pot fi asimilate social și nici integrate cultural în totalitate. Acest aspect este relevat de reacția de ostilitate pe care aceste grupări radicale o dovedesc față de populațiile țărilor de adopție, de tendințele izolaționiste, revanșarde, justițiare pe care le impun în relația cu populația civilă autohtonă, de pretenția discriminatorie de a alinia societatea europeană la rigoarea cutumelor islamice legate de alimentație sau de îmbrăcăminte, ori de uzanța legii *sharia* pe care vor să o impună chiar și parțial în tribunale europene proprii, precum și de comportamentul public extrem de marcat de apartenența la identitatea islamică. Alunecarea către extrema de a discrimina însăși majoritatea care te acceptă, în virtutea politicii de integrare și de nediscriminare cu care această majoritate s-a antrenat îndelung în exercițiul ei democratic, creează stări de conflictualitate și de inadecvare care uzează stabilitatea morală și identitară a unei Europe îngenuncheate de riscurile unor interminabile agresivități. Conceptul de stabilitate este în mod flagrant subminat de agresivitatea fanatismului religios.

Într-o alocuțiune rostită în 2013, în sprijinul tezei de aderare a țării sale la Uniunea Europeană, Ali Babacan - vicepremierul Turciei - afirma: „*Turcia este o «sursa de inspirație» pentru modul în care o națiune islamică se poate dezvolta într-un mod democratic, fiind una dintre țările europene cu cea mai mare rată de creștere economică*”⁷. Parcurgând o astfel de ofertă apare inevitabil întrebarea dacă nu cumva vicepremierul turc s-a referit la exemplul țării sale ca la o sursă de inspirație pe termen lung și ca la un model aplicabil întregii Europe în cazul schimbării balanței demografice în favoarea majorității islamice?

Exceptând accentele radicale pregnante prin care se remarcă anumite facțiuni extremiste instalate în Orient, în Africa și în Europa, trebuie spus că marea masă a populației islamice nu se confundă cu grupările radicale teroriste și nici nu poate fi asociată atrocităților comise de aceste grupări. Islamul reprezintă una dintre cele mai importante religii ale lumii ai cărei adepți se caracterizează prin fidelitate pașnică față de izvoarele tradiției islamice, precum și printr-un consens autentic cu privire la principiile moralei islamice articulate într-o serie de stadii de devoțiune și de cunoaștere. Accentele radicale, extremiste ale unor trimiteri coranice trebuie interpretate în logica lor simbolică. Totuși, anumite școli și curente islamice au

⁷ Teodora Bordeanu, *Turcia - un model pentru zona euro. Când va intra în UE ?* 14. 04. 2013, disponibil la <http://www.ziare.com/economie/crestere-economica/turcia-un-model-pentru-zona-euro-cand-va-intra-in-ue-1229811>,

adoptat o interpretare ad literam, aceasta având rolul de a conduce la destabilizarea sensurilor și semnificațiilor autentice spirituale.

În Islam activează grupări pacifiste cu profunde preocupări culturale și umanitare și cu o înaltă conduită morală, precum și cu o conștiință civică sănătoasă. Din această perspectivă este nedrept să judecăm întreaga masă de emigranți doar prin prisma fanaticilor islamici, sau prin prisma terorismului islamic.

Specificul plurivalent al religiei islamice

Islamul este calea spirituală către divinitate, termenul desemnează „supunerea” față de Dumnezeu. Izvoarele dreptului islamic sunt *Coranul* (recitare); *Sunna* (tradiția) care este construită adesea pe *hadith* (povestire, pildă); *Igma* (consensul) și *Qiyas* (analogia). Între Coran și Sunna se realizează o interdependență infailibilă. Sunna nu poate anula Coranul și nici Coranul nu poate abroga sunna⁸. De remarcat este faptul că mobilitatea preceptelor și ideologiilor islamice este dată de *Igma*, adică de *consensul generațiilor de musulmani* avându-și rădăcinile în unele trăsături ale societății arabe preislamice în care normele nescrise ale vieții de grup căpătau legitimarea printr-un acord comun tacit⁹. Deseori consensul a condus comunitatea credinței ca un autentic principiu al adevărului. Aceasta nu înseamnă, totuși, că ceea ce este hotărât prin consens poate fi și moral (ne referim la cazul execuțiilor ad-hoc comise de mulțimea indefinită, sau la cazul revoltei ori insurecției).

Condițiile consensului islamic sunt: 1. hotărârea să aibă o aprobare explicită; 2. să se întemeieze pe obiceiuri acceptate de către toți; 3. să fie vorba despre o acceptare tacită a practicilor urmate; 4. Practicile să fie nedezaprobatate. Aceste criterii ale constructelor unanime nu scutește comunitatea musulmană de excese, precum nici de administrarea unor abuzuri chiar împotriva propriilor actanți.

Un exemplu de instituție întemeiată pe consens este **califatul**. Califatul - instituție fundamentală a islamului clasic - nu a fost prevăzută în mod expres în *Coran* sau în *Sunna*. Acesta își găsește resursele în *Igma* sau în consensul primelor generații de musulmani. *Igma* lasă posibilități multiple de manifestare a comunității într-un sens sau altul, după cum dictează starea de spirit a masei de participanți. Este important ca - de pildă în cazul violenței fizice extreme - să existe un precedent nedezaprobat de comunitate, ca într-o situație viitoare grupări diverse să acționeze similar cu conștiința legitimității, reacționând la aceleași impulsuri care au creat momentul inițial de legitimare.

⁸ Albert Hourani, *Istoria popoarelor arabe*, Ed. Polirom, București, 2015, p. 76.

⁹ Giovanni Filoramo, Marcello Massenzio, Massimo Raveri, et. al., *Manual de istorie a religiilor*, Ed. Humanitas, București, 2004, pp. 220 - 221.

Studiind cazul particular al migrației, înțelegem că există în acest demers o particularitate care se regăsește în cazuistica religiei islamice. Potrivit unei afirmații a Profetului Mahomed „*cel care se expatriază pentru Dumnezeu și pentru trimisul său să știe că expatrierea sa prețuiește ca fiind săvârșită pentru Dumnezeu și pentru trimisul său; pe când acela care se expatriază pentru a avea beneficii materiale [...] să știe că expatrierea lui prețuiește cât scopul pentru care s-a expatriat!*”¹⁰.

Comunitatea islamică acordă o importanță deosebită legăturilor de familie și coeziunii realizate între membrii aceleiași familii, extrapolate la nivelul întregii comunități de credință. Cei cinci stâlpi ai islamului, sau *obligațiile de cult ale musulmanului*, reprezintă pivoții în jurul cărora gravitează întreaga conștiință a credinței islamice: 1. *shahada* (profesiunea de credință); 2. *șalat* (rugăciunea); 3. *zakat* (dania); 4. *șawm* (postul din luna ramadan) și 5. *haji* (pelerinajul comunitar la Mecca). Plecând de la aceste obligații individuale interesele musulmane converg spre un anume fel de solidarizare indestructibilă. Similaritatea eforturilor, coeziunea crezului, tăria de caracter cu care sunt urmate prescripțiile își găsesc resorturi intime în viața de familie a musulmanilor. O importanță deosebită este acordată legăturilor de solidaritate care unesc pe membrii aceleiași familii, pe soți între ei și pe copii alături de părinți. Deprinderea acestui sentiment de apartenență religioasă ține comunitatea strâns unită în orizontul idealurilor islamice. Conștiința apartenenței își are mediul de germinație și cultivare în relația de interdependență dintre soți. Cu privire la acest aspect Jean Delumeau remarca faptul că soții musulmani sunt determinați să creadă că raporturile statornicite între ei creează legături a căror rupere echivalează cu o violență comisă împotriva naturii¹¹.

Ideea de solidarizare nu exclude regulile dialogului rezonabil. Divergența de idei în islamul originar nu constituia un delict care să se regăsească în vreun pasaj din Coran, credincioșii, dimpotrivă, fiind îndemnați să angajeze dialoguri principiale pline de bunăvoință și de bunăcuviință (16,125; 29,46). Idealul musulman este acela de a coagula comunități identitare (*umma*) care vor reprezenta matricea unei apartenențe profunde a unei comunități destinate mântuirii și săvârșirii binelui¹². *Umma* este comunitatea căreia Dumnezeu i-a trimis mesager pentru a-i arăta calea spre izbăvire.

Sunniții consideră că obiceiurile, uzanțele și cutumele islamice constituie patrimoniul de valori pe care islamul le are de împărtășit lumii. Obiceiurile Profetului și ale primilor săi Însoțitori sunt normative pentru modul de a acționa al

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Jean Delumeau, *Religiile lumii*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 333.

¹² Albert Hourani, *Op. cit.*, p. 137.

musulmanului. Actele și atitudinile lui Mahomed sunt idealizări ale imaginii profetice care legitimează și animă conduita musulmană. Lupta musulmanului (*jihad*) reprezintă războiul sfânt care de altfel înseamnă „efort” sau „emulație în efort” împotriva propriilor înclinații negative și împotriva indolenței. Acest efort presupune ca generațiile de credincioși să se oblige la „lupta” de a încredința generațiilor următoare amintirea și moștenirea perioadei de aur a începuturilor.

Un curent care prefigurează radicalismul islamic de mai târziu este curentul *hanbalit* întemeiat de Ahmad ibn Hanbal (780-855);

Shiții (sau partida lui Ali – *shi'at Ali*) consideră că au descendența din Mahomed prin fiica și ginerele acestuia, ginere care era în același timp și văr al lui Mahomed. Shiții se consideră singurii succesori legitimi ai Profetului.

Shiții imamiți - cred că fiecare generație este călăuzită de un imam infailibil care reprezintă singura sursă a autorității și a călăuzirii religioase. În absența unui astfel de imam infailibil rolul acestuia este luat de către *ulama*, adică de către comunitatea învățaților religioși shiți.

Shiții ismailiți – sectă islamică apărută în secolul al IX-lea, dezvoltă o teologie proprie influențată de neoplatonism și gnosticism. Adepții acestei facțiuni consideră că Ismail, care a murit de copil fiind fratele celui de-al șaptelea imam (Musa al Kazim), era de fapt adevăratul imam infailibil. Alte subgrupări ale ismailiților: *druzii* – sectă ezoterică rigoristă care admitea că Ali este încarnarea lui Dumnezeu; *asasinii* – care s-au despărțit de ismailiții din Siria în perioada primei cruciade; *sikh-ii indieni* – sectă care își inspiră practicile din islam și din hinduism etc.

Globalizarea apare mai puțin compatibilă cu civilizația occidentală care depinde de ideea de cetățenie și de jurisdicție teritorială¹³, timp în care încearcă o mai vizibilă apropiere de rațiunea coranică a exilului fondator din care izvorăște experiența privilegiului de a fi străin de orice jurisdicție. Islamismul politic insistă să respingă statul modern și justiția seculară, așezând în locul acestora regulile enclavei și proclamațiile cutumiare ale *shari'ei*. Primăvara arabă, Societatea Fraților musulmani, grupările teroriste și extremiste al-Qaida, ISIS sau Boko Haram, facțiunile mai mult sau mai puțin extremiste ori cele reformiste, prin activitatea lor profund motivată religios, dovedesc faptul că religia islamică este folosită ca liant politic și ca instrument de manipulare și de dominație asupra unor structuri organizaționale vulnerabile, insuficient articulate în planul exercițiului de putere. Islamul politic altoit în platforma unui fundamentalism asociat mișcărilor

¹³ Roger Scruton, *Vestul și Restul. Globalizarea și amenințarea teroristă*. (The West and the Rest, ISI Books, 2002) - traducere din limba engleză de Dan Rădulescu, Ed. Humanitas, București, 2004, p. 114.

radicale, a deturnat conceptul de *jihad*, orientându-l dinspre lupta cu sine spre lupta cu celălalt.

Jihadul, înțeles ca propunere militantă, „prozelitistă”, se manifestă ca expresie a unei religii politice sub forma tacită a unui transfer de identitate dinspre Orient către Occident. Militanții islamici își propun în Europa o cucerire de ordin demografic, în condițiile în care rata natalității în spațiul european are cote extrem de precare. Este o pătrundere tacită a agresivității de factură religioasă în acest spațiu, considerat drept teritoriu „inamic”, pe termen lung teren fertil pentru exprimarea conflictualității. În această conjunctură, masele de refugiați vor crea presiuni diverse menite să provoace cu acuitate problema urgentării măsurilor de integrare și de incluziune socială. În acest context impactul rezultat în urma ciocnirii sistemelor de drepturi și îndatoriri cu stigmatele conflictelor consumate în spațiile și culturile de proveniență nu poate fi anticipat cu exactitate.

Aria de integrare europeană și conflictualitatea religioasă

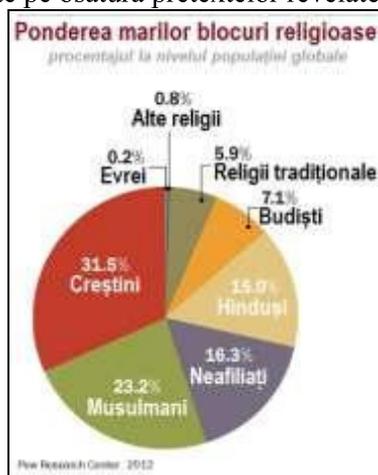
Construcția europeană gândită ca arie de integrare și de integritate morală și socială, este, pe de o parte un câmp educațional, dar pe de alta un câmp al exercițiului libertăților emergente, în configurarea căruia s-au diluat până la desființare granițele culturale, economice, politice, religioase și geografice. În acest spațiu de dialog, cooperare și schimb de valori se produce o largă interferență a culturilor religioase și a politicilor focalizate pe anumiți vectori de religiozitate. Cele mai multe cercuri sociale, culturale și religioase înțeleg și afirmă necesitatea construirii unei Europe pașnice, dezideratul de a învăța și a deprinde împreună cu toate națiunile participante regulile respectului reciproc și ale convivialității, precum și încurajarea unei societăți multiculturale. Direcțiile pe care însăși națiunea română și le-a asumat în procesul de integrare europeană și euro-atlantică urmăresc menținerea unui climat de conlucrare interinstituțională, promovarea unui dialog politic constructiv, sprijinirea eforturilor de consolidare a condițiilor de stabilitate democratică, dezvoltarea cooperării culturale și sociale¹⁴. Sunt respinse în relațiile interpersonale, precum și cele de ordin instituțional, judecățile exclusiviste, minimalizarea sau respingerea unor grupuri organizate pe criterii culturale, etnice și religioase, enclavizarea culturii sau cultivarea tendințelor extremiste. Extinderea granițelor europene către Asia de Sud-Vest, întârziată de anumite considerente de ordin strategic, economic și organizațional a fost devansată de mutarea limitelor Orientului Mijlociu către bazinul mediteranean și

¹⁴ Gheorghe Văduva, Mihai Dinu, *Strategia europeană a integrării*, Ed. UNAp., București, 2005, p. 42.

mai departe către Europa Meridională, forțată de apariția fenomenului de migrație a populațiilor expulzate de acțiunile radicale, teroriste, ale așa-numitului Stat Islamic.

În acest context putem considera faptul că specificitatea religioasă constituie unul dintre cei mai importanți factori de reglare și echilibrare a ordinii comunitare europene. Pornind de la această premisă Europa va trebui să își asume în evoluția sa specifică nu doar tema integrării de ordin cultural, ci și tema extrem de sensibilă și iminent-explozivă a dezbaterii interreligioase, tema dialogului și a integrării valorilor credibile ale celor trei mari religii avraamice: mozaismul, creștinismul și islamul care au ca rădăcină comună autoritatea unor texte fondatoare de specificitate monoteistă. Conjunctura politică actuală, escaladarea unor conflicte cu pronunțat caracter fundamentalist care se extind în aria globală, reclamă necesitatea accentuată a înțelegerii specificului religiilor, cunoașterea dinamicii interioare a fenomenului credinței și a motivațiilor, îndemnurilor, poruncilor care transformă credințe diverse în religii militante animate subsidiar de anumiți vectori de putere ai unor politici configurate pe osatura pretextelor revelate.

(Sursa: Pew Research Center¹⁵)

Într-o analiză realizată pentru anul 2010 de către cercetătorii de la Centrul de Cercetări Pew-Templeton¹⁶ apare distribuția populației globale structurată după apartenența religioasă, la un total de 6,895 miliarde, cu următoarea configurație:

¹⁵ *The Global Religious Landscape*, disponibil la <http://www.pewforum.org/2012/12/18/-global-religious-landscape-exec/attachment/9609>

¹⁶ *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050* disponibil la <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050>

creștini - 2,168 miliarde; *musulmani* -1,599 miliarde; *neafiliați* - 1,131 miliarde; *hinduși* - 1,039 miliarde; *budiști* – 487,7 milioane; *religii tradiționale* – 404,6 milioane; *alte religii* – 58,1 milioane; *evrei* – 13,8 milioane. Pentru anul 2050 dinamica potențială a datelor privitoare la apartenența religioasă se referă la o populație preconizată de 9,307 miliarde, după cum urmează: *creștini* – 2,918 miliarde; *musulmani* – 2,761 miliarde (se observă aici o creștere substanțială a numărului de musulmani, cu tendința de a egaliza populația creștină); *neafiliați* – 1,230 miliarde; *hinduși* – 1,384 miliarde; *budiști* - 486,2 milioane; *religii tradiționale* - 449,1 milioane; *alte religii* – 61,4 milioane; *evrei* – 16 milioane.

Potrivit aceleiași analize, pentru cele opt grupe de populație afiliate și neafiliate religios - creștini, musulmani, neafiliați, hinduși, budiști, apartenenți ai religiilor tradiționale, apartenenți ai altor religii, evrei - pe intervalul 2010 - 2050, putem vorbi de următoarea evoluție în procente: pe intervalul dat populația *creștină* este evaluată constant la cota de 31,5%; numărul *musulmanilor* va crește de la 23,2% la 29,7%; numărul *neafiliaților* scade de la 16,3% la 13,2%; numărul *hindușilor* scade de la 15% la 14,9%; numărul *budiștilor* scade de la 7,1% la 5,2%; numărul apartenenților la *religiile tradiționale* scade de la 5,9% la 4,8%; numărul apartenenților la *alte religii* scade de la 0,8% la 0,7%; *populația evreiască* rămâne la procentul constant de 0,2%.

Ideologia religioasă este manifestarea doctrinară exprimată ca forță a conștiinței religioase aflate permanent sub înrâurirea unor crezuri atrătoare. Dacă ideologia seculară are pretenția de a modela câmpul socio-cognitiv, pornind de la premisele civilizaționale, ideologia religioasă depășește câmpul civilizațional configurându-și mesajele în câmpul asociativ, în câmpul simbolurilor și al semnificațiilor pe care le transformă în vectorii unor acțiuni militante. Astfel planul ofensivei ideologice se mută în lumea simbolurilor care concentrează mesajul de luptă și de agresivitate. Războiul ideologic adoptă ca formă incipientă de dominație aspectul unui război al simbolurilor. Simboluri identitare precum acoperămintele capului, semiluna, crucea - identificate ca expresii ale crezurilor religioase - sunt tot atâtea trimiteri la specificități culturale și religioase care capătă în acest tip de conflict o importanță deosebită¹⁷.

Există o anumită resursă a religiei care nu vine din relația de ordin social, ci din forța atrătoare a evenimentului fondator. Substanță intimă a religiei pare a fi viciată de raporturile de autoritate consumate în interesul unei ordini subsidiare omenești amprentate suficient de vizibil cu imperfecțiuni și păcate de tot felul. Cu toate acestea resursele religiei nu se diminuează, tocmai pentru aceea că orizontul

¹⁷ Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, First Simon & Schuster paperback edition, 2003, p. 20.

ei de așteptare este umplut de înrâurirea peste timp a evenimentului fondator. Acesta este paradoxul care îl determină pe J. A. Beckford¹⁸, un reputat sociolog, să afirme faptul că deși „religia este în derivă, abandonându-și punctele precedente de ancorare, totuși acest lucru nu a diminuat forța sa, încât atât eficacitatea cât și capacitatea de a mobiliza persoane și resurse materiale au rămas intacte”¹⁹. Dincolo de a suferi de sindromul „derivei” religiile sunt construite pe arhitectura unor episoade empatice dominante care dobândesc o pregnantă conotație spirituală. Consolidate ca structuri ale semnificației spirituale, sugestiilor și simbolurilor, religiile întrețin emoțional dominanța evenimentului fondator asupra realității prezente. Prin recapitulare, spiritul are acces la evenimentul fondator, ieșind din istoria discursivă și intrând în istoria semnificată. Un eveniment fondator, precum este răstignirea lui Hristos, recuperat perpetuu din istorie pe baza semnificațiilor sale spirituale, pune în secundariat cunoașterea de ordin rațional, minimalizându-i efectele sub dominanța unei cunoașteri de ordin emoțional. Astfel religia – cum este cea creștină – dezvoltă expresia presantă a unui eveniment fondator activat prin simboluri și comandamente, sugestii și contextualități generatoare de emotivitate. Pericolul reprezentat de facilitățile acestui mecanism de funcționare este acela că odată deschise disponibilitățile emoționale, conștiința credinciosului intră în rezonanța unei realități pe care nu o mai poate controla singur, și practic se abandonează recapitulării.

Câmpul de stabilitate al fenomenului religios nu este atât ecclesia (adunarea sau comunitatea) care reprezintă marea familie a credinței, cât expresia miniaturală a acestei comunități reflectată în relația de familie. Religia subzistă în modul de viață al familiei în modul de „conviețuire a părinților laolaltă, pe de o parte, și a acestora cu copiii, pe de altă parte”²⁰ reușind performanța de a configura plămada incipientă a unui mod de viață indestructibil. Cu alte cuvinte familia este vectorul responsabil de permanentizarea actelor credinței și de exprimarea cuplajului

¹⁸ Sociologul James A. Beckford este profesor emerit al Universității din Warwick și membru al Academiei Britanice. Având titlul de doctor al Universității din Reading, Beckford a fost profesor și cercetător în cadrul Universității din Durham și în cadrul Universității Loyola din Chicago. El a deținut, de asemenea, funcția de *visiting professor* al Universității Berkeley din California, Universitatea Tsukuba, Japonia, fiind invitat să țină cursuri și la *École des Hautes Études en Sciences Sociales* precum și la *École Pratique des Hautes Études* din Paris.

¹⁹ Cf. Arhim. Teofil Tia, *Reîncreștinarea Europei*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 334.

²⁰ Pr. lect. dr. Sorin Șelaru, pr. lect. dr. Patriciu Vlaicu, *Misiunea sacramentală a Bisericii Ortodoxe în context european*, Ed. Basilica, București, 2013, p. 101.

emoțional, de aceea destructurarea familiei poate însemna, în modul cel mai sigur cu putință, destructurarea religiei și aneantizarea oricărei spiritualități.

Concluzii

Elementele credinței au fost și încă sunt folosite ca instrumente pentru afirmarea unei ordini religioase care revendică pretenția de a juca rolul politic al acestui timp. În cele mai multe cazuri, atunci când este implicată religia în plan politic se poate vorbi despre un militantism viciat de violență și alienare. Locul religiei nu este în scena exercițiilor puterii, ci în intimitatea comuniunii. Componenta religioasă este una extrem de sensibilă și în același timp una extrem de inflamabilă. În vreme ce Islamul înaintează vertiginos în Europa globală, creștinismul european aflat în faza ultimă a dezagregării, dă semne de oboseală și de inadecvare. Liderii marilor Biserici creștine dezbat într-o imponderabilă perplexitate care seamănă mai degrabă cu un fel autism eclezial, tema drepturilor unei suveranități absolute asupra propriilor actanți distribuiți policonfesional în spațiul de conflictualitate al intereselor contrarii. Raportul dintre o majoritate religioasă și o minoritate confesională pare să fie extrem de labil și de fluctuant însă aceasta nu mai îngrijorează pe nimeni.

Europa creștină trăiește intens contextul idolatru al consumismului și hiper-individualismului modern. Ethosul religios, așa cum putea fi cunoscut în cadrul marilor religii, trăiește acum complexul unei mari crampe globale. Disoluția familiei, erotismul monogenar, toxicomania, ingineria abortivă, sunt vulnerabilități ale unei societăți europene care și-a iterat la maximum exhibițiile și libertățile descurajând reflecția autocritică. În acest vid de valori Islamul european apare ca o provocare relativă, menită să reordoneze spațiul. Biserica Romano-catolică, cea Ortodoxă și confesiunile protestantismului târziu mimează în tot acest timp un dialog care ascunde în latura sa intimă primatul unor tentații străine de spiritualitatea profundă, raporturi de putere, întâietăți, ranguri, sau poate chiar pretenția unei jurisdicții universale asupra unui popor creștin care din nefericire trădează accentul unei religiozități redundante.

În lipsa propriilor mecanisme de adaptare eficientă la noile realități, importul unor scheme restauratoare capabile să schimbe matricea identitară a Europei este inevitabil. Dialogul creștin apare ca un monolog surd al stereotipurilor, consumat în reverberația unei conștiințe ecleziale afectate, silită să parcurgă mimetic vremea în care identități precare, de o moralitate îndoielnică, stăpânesc destine, negociază roluri, schimbă competențe și facilități. Dacă postmodernismul reușea să configureze la începutul mileniului al II-lea restaurația dreptului de a fi alienat, era destructivistă apare de-acum mai departe ca un timp de negare a oricărei specificități pregnante, o fixație care reverberează până la uzaj discursul unei

„amiabilității” antrenate să proclame excluderea din scenă a actorilor rezolutivi. Aceasta este, cu siguranță, o insesizabilă formă de război cultural care se consumă în plan intim, emoțional și care are efecte letale.

În fața noilor provocări generate de migrația masivă în Europa a unor populații eterogene din punct de vedere etnic, dar aliniată fidel cerințelor rigorigiste, de ordin religios și cultural, realizarea unor strategii de reconciliere și a unor politici de mediere și soluționare a tensiunilor religioase și culturale, care să configureze mecanismul viabil de adaptare la noile realități sociale, ar trebui să constituie o prioritate. Dacă până mai ieri componenta religioasă a Uniunii tindea să pară lipsită de importanță în raportare la relațiile de ordin demografic, social, cultural și civilizațional, odată cu apariția în sânul Europei a unei populații inexact constituite, dar animate de o intensă trăire a comandamentelor credinței, o populație de religiozitate omogenă, mobilizată după toate regulile și competențele desantului parașutat, va modifica fundamentul reprezentărilor și relațiilor sociale de tip european, așa cum erau ele imaginate până acum, adoptând cu siguranță o linie ascendentă de accelerare a intoleranței.

Drept răspuns la acest nou tip de relație, societățile gazdă vor trebui să adapteze și să conceapă principiile unei reconstrucții capabile să asimileze și să educe. În efortul constituirii unui nou tip de relație socială, caracterizată de convivialitate, Europa provocărilor și a contra-provocărilor apare de-acum sub imaginea unor multiple falii „tectonice” civilizaționale împinse unele spre altele până la limita presantă a subducției și a remodelării unui relief geopolitic din ce în ce mai instabil, al cărui peisaj se schimbă continuu.

BIBLIOGRAFIE

- BORDEANU Teodora, *Turcia - un model pentru zona euro. Când va intra în UE ?* 14. 04. 2013, disponibil la <http://www.ziare.com/economie/crestere-economica/turcia-un-model-pentru-zona-euro-cand-va-intra-in-ue-1229811>,
- CERNAHOSCHI Laura, „*Dumnezeu, scos de Merkel din Constituția UE*”. În *Cotidianul*, 17 mai 2007, <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1076560-dumnezeu-scos-merkel-din-constitutia.htm>, v. și http://arhiva.euractiv.ro/-uniunea-europeana/articles|displayArticle/articleID_10273/Dumnezeu-scos-de-Merkel-din-Constitutia-UE.html
- DELUMEAU Jean, *Religiile lumii*, Editura Humanitas, București, 1996.

- FILORAMO Giovanni, MASSENZIO Marcello, RAVERI Massimo, et. al., *Manual de istorie a religiilor*, Ed. Humanitas, București, 2004.
- HOURANI Albert, *Istoria popoarelor arabe*, Ed. Polirom, București, 2015.
- HUNTINGTON Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, First Simon & Schuster paperback edition, 2003.
- SCRUTON Roger, *Vestul și Restul. Globalizarea și amenințarea teroristă*. (The West and the Rest, ISI Books, 2002) - traducere din limba engleză de Dan Rădulescu, Ed. Humanitas, București, 2004.
- SEUREN A.M. Pieter - profesor emerit de Lingvistică și filosofia limbajului la Universitatea Radboud, Nijmegen, cercetător la Institutul Max Planck pentru Psiholingvistică - îl acuză pe Gouguenheim că falsifică datele istoriei. Vezi Pieter A.M. Seuren “*Professor Gouguenheim’s falsification of history*” publicat în 2009, ultima modificare 17. 06. 2014. <http://www.mpi.nl/people/seuren-pieter/seuren-against-gouguenheim/professor-gouguenheim-falsification-of-history>
- The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050* disponibil la <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050>
- The Global Religious Landscape*, disponibil la <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/attachment/9609>

